Розділ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

DOI:10.33766/2524.0323.90.14-25
УДК 342.736

Я. В. Єрмоленко,
аспірант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

e-mail: yaroslavermolenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7458-0533>

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто наукові праці вітчизняних і зарубіжних правників, що присвячені інституту звернення громадян у формі скарги, а також роботи, у яких конституційна скарга аналізувалася або ж як безпосередній предмет дослідження, або ж як явище правової дійсності, пов'язане з іншими феноменами. На основі аналізу цих наукових праць виокремлено два етапи розвитку ідеї конституційної скарги як складової механізму охорони прав людини в юридичній науці України, а саме: 1) підготовчий, на якому правниками було обґрунтовано теоретичні положення, що стосуються інституту звернення громадян як юридичного засобу захисту їх прав та впливу на діяльність органів публічної влади; ці роботи стали теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку інституту звернення громадян; 2) основний етап, що характеризується активізацією наукових пошуків, предметом дослідження яких став інститут конституційної скарги, як різновид судової скарги. Здійснений аналіз дозволив виокремити коло проблемних питань, які пов'язані з функціонуванням інституту конституційної скарги в Україні і є актуальними для сучасної правничої науки.

Ключові слова: звернення, скарга, інститут конституційної скарги, конституційна скарга, суб'єкти подання конституційної скарги, предмет конституційної скарги.

Постановка проблеми. Обраний нами предмет дослідження – конституційна скарга – вирізняється своєю складністю та багатоаспектністю, а відтак має базуватися на комплексному підході, що забезпечує з'ясування сутності цього феномену і враховує його багатогранність.

Зокрема, конституційна скарга, як юридичний засіб захисту порушених прав людини, є різновидом скарги й однією з форм звернення кожного до органів публічної влади, їх посадових і службових осіб. У тексті Основного Закону держави (ст. 55) вона закріплена не як самостійне явище правової дійсності, а як право кожного звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Основним Законом держави та в порядку, визначеному законом [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовому феномену конституційної скарги присвятили свої наукові праці К. Айріян, А. Головін, М. Гультай, П. Євграфов, В. Кампо, О. Петришин, А. Селіванов, А. Стрижак, М. Тесленко, П. Ткачук, В. Шаповал, С. Шевчук та ін. учені. Водночас для вітчизняної правни-

чої науки обрана проблематика характеризується певною прогальністю і новизною, головним чином, через відсутність у національній правовій системі України до 2016 року інституту конституційної скарги. Через те необхідність вдосконалення юрисдикційної діяльності Конституційного Суду України із розгляду та вирішення таких скарг потребує нових наукових досліджень цієї проблематики.

Формулювання цілей. Метою дослідження є розгляд наукових праць, присвячених інституту звернення громадян, передусім у формі скарги, а також робіт, у яких конституційна скарга розглядалася або ж як безпосередній предмет дослідження, або ж як явище правової дійсності, та на основі цього визначення тих актуальних для сучасної правничої науки проблем, що пов'язані з функціонуванням інституту конституційної скарги й потребують свого розв'язання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Оскільки інститут звернення громадян носить міжгалузевий характер, право на звернення досліджувалося фахівцями різних галузей права. Так, зокрема, вагоме значення для пізнання історичних витоків скарги мало дослідження І. Зінченка «Історія виникнення звернень громадян та їх вплив на діяльність органів державної влади». У ньому правник обґрунтовано наголошує, що досліджуване право 1) являло собою логічне й необхідне доповнення інших матеріальних суб'єктивних прав громадян; 2) означало, що кожний громадянин має право не бути жертвою свавільного рішення з боку посадових осіб і має право на оскарження їхніх незаконних дій; 3) означало гарантію, що скаргник не буде переслідуватися [2].

Дослідник виокремлює етапи становлення та розвитку права скарги та притім наголошує, що тільки за часів незалежності в результаті прийняття 02 жовтня 1996 р. Закону України «Про звернення громадян» було врегульовано суспільні відносини, у межах яких громадяни України отримали можливість реалізувати закріплене в Основному Законі держави право.

Аналізу нормативної бази, що закріплювала норми інституту звернення громадян до органів влади у 1945-1991 рр. присвячена наукова стаття Я. Журавльова «Право на звернення до органів влади в СРСР та радянській Україні у 1945-1991 рр.: характеристика та регулювання інституту» [3]. Результат проведеного дослідження знайшов своє відбиття в таких висновках автора: 1) механізм впливу скарги на рішення влади в СРСР у порівнянні з довоєнним часом було суттєво вдосконалено. Кожен громадянин або суб'єкт господарювання мали право скажитися та активно користувалися цим правом, мінімізація ж кількості звернень була критерієм ефективності діяльності номенклатурного апарату; 2) на той період українське законодавство з цього питання не виходило за межі встановлених у Радянському Союзі правових норм та в цілому просто дублювало їх. Однак прослідковуються незначні, але самостійні рішення Ради Міністрів УРСР з цього питання, перш за все, інструкції з ведення діловодства [3]. Автор хоча й зазначив про вплив на інститут звернень громадян указу Президії Верховної Ради СРСР від 12 квітня 1968 року «Про порядок розгляду пропозицій, заяв та скарг громадян», Конституції СРСР 1977 року та, відповідно, Конституції Української РСР 1978 року, завдяки яким відбулося наповнення юридичним змістом відповідних гарантій реалізації

наданих громадянам прав і свобод, однак Закон про порядок розгляду звернень громадян у той час так і не був прийнятий.

На основі проведеного порівняльного аналізу законодавчо встановлених правил організації роботи зі зверненнями громадян в органах державної влади за радянських часів і в умовах незалежної України вітчизняний правник О. Мирошніченко обґрунтував тезу про провідну роль норм адміністративного права в забезпеченні ефективності й дієвості практичної реалізації наданих громадянам прав [4].

Фундаментальні теоретичні положення, що стосуються інституту звернення громадян, були розроблені в працях радянських учених. Так, зокрема, В. Ремньов у своїх роботах «Про гарантії розгляду скарг трудящих» [5] та «Право скарги в СРСР» (1963 р.) [6] акцентував увагу на таких питаннях: розвитку права скарги в СРСР; сутності цього суб'єктивного права; окремих різновидах звернень громадян (пропозицій, заявах, скаргах); необхідності розширення категорій справ, по яких скарги можуть подаватися до суду, відзначаючи позитивні риси розгляду скарг саме судами.

Здобутком іншого радянського вченого В. Малькова – автора праць «Радянське законодавство про скарги і заяви» [7] та «В установу надійшла скарга» [8] – вважаємо розв'язання таких важливих дослідницьких завдань: 1) аналіз основ законодавства про скарги і заяви та визначення принципів роботи з листами трудящих; 2) теоретична характеристика понять «пропозиція», «заява», «скарга» та їх змісту; 3) з'ясування юридичної природи права оскарження в СРСР; 4) визначення ролі скарг і заяв в охороні прав особистості.

Активізація наукових пошуків у царині права на звернення громадян була зумовлена закріпленням у ст. 49 Конституції СРСР 1977 р. норм права, які вперше в історії радянської держави гарантували громадянам право на пропозицію, заяву, скаргу, критику недоліків [9]. Наочним підтвердженням цієї тенденції стало дисертаційне дослідження О. Загребельного «Правові й організаційні питання діяльності місцевих Рад народних депутатів із розгляду пропозицій, заяв і скарг громадян» [10]. У цій роботі автором було 1) вивчено соціально-правову сутність звернень громадян до місцевих рад; 2) здійснено аналіз процедури розгляду звернень громадян місцевими радами та шляхів їх вдосконалення; 3) проаналізовано організацію комплексної роботи місцевих рад, їх органів і депутатів із розгляду та вирішення пропозицій, заяв і скарг громадян; 4) досліджено шляхи підвищення гарантій законного та вчасного вирішення звернень громадян, форм і видів відповідальності посадових осіб.

Аналізована нами наукова праця вирізняється значним теоретичним і прикладним потенціалом, свідченням чого є обґрунтовані автором наукові положення, а також сформульовані на основі аналізу поточного законодавства та практики роботи Рад пропозицій щодо внесення змін і доповнень до діючого на той час законодавства.

Зі здобуттям незалежності України, ухваленням Конституції України та Закону України «Про звернення громадян» [11] науковий інтерес до досліджуваної проблематики значно посилюється. Указана тенденція була обумовлена процесами демократизації, зміною конституційно-визначеної системи цінностей

(людина, її життя і здоров'я визнані найвищою соціальною цінністю за ст. 3 Основного Закону); закріплення окремою статтею права кожного направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Конституції України); гарантування кожному права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та в порядку, визначеному законом (чч. 2-4 ст. 55 Основного Закону) [1], а також регулюванням суспільних відносин, пов'язаних із розглядом звернень громадян не на рівні підзаконного нормативно-правового акта, а на рівні вищезгаданого спеціального закону.

М. Міняйло, досліджуючи соціально-правову сутність інституту права громадян на звернення, торкнувся питання визначення сутності цього інституту з погляду його соціально-правового значення та ролі. Ним проаналізовано практику розгляду звернень громадян обласною радою та органами місцевого самоврядування Миколаївської області, на підставі чого вчений дійшов висновку, що звернення за своєю природою має двоєдине значення: по-перше, це один із засобів захисту прав і законних інтересів людини, порушених діями (бездіяльністю) органів держави й окремих посадовців, і, по-друге, звернення є сигналом про недоліки в роботі державних органів, що певною мірою сприяють їх усуненню і тим самим покращенню роботи апарату публічної влади [12, с. 686].

В. Цимбалюк і К. Кісілевич, досліджуючи питання правовідносин, які виникають із фактів подання громадянами заяв, пропозицій чи скарг, виокремлюють чотири групи учасників правовідносин; наголошують на суттєвій відмінності між заявами й скаргами; критерієм для такого розмежування, на їх думку, є різна мета їх подання – заяви подаються громадянами, щоб реалізувати закріплені в Конституції та законах України їхні права та законні інтереси; що ж до скарг, то їх подання до органів публічної влади має на меті поновлення порушених прав та інтересів [13, с. 151].

Ю. Лагутов у своїй праці «Звернення громадян як складова захисту прав і свобод» звертається до зарубіжного досвіду із посилення ефективності роботи зі зверненнями громадян та наголошує, що нині поширеною світовою практикою стало визнання за зверненнями, переданими через електронні системи зв'язку, певної юридичної сили та, як приклад, наводить такі держави, як США, де державні службовці зобов'язані приймати й обробляти листи громадян, спрямовані до органів влади, електронною поштою, та давати офіційні відповіді на них; Шотландію, де парламентом започаткована система подачі електронних звернень (*e-petitioning*), що дозволяє кожному громадянину оперативно запропонувати для розгляду будь-яке питання й на всі запити отримати відповідь; Великобританію, до парламенту якої звертається понад 7 % громадян держави зі своїми скаргами та пропозиціями [14].

Принагідно зауважити, що інститут конституційної скарги, як складова теорії та конституційної практики, зародився й отримав свій подальший розвиток у західних демократіях. Наприклад, український учений В. Нестерович розглядає інститут конституційної скарги в США крізь призму інституту лобювання в судових органах США [15].

Проблематика конституційної скарги в системі конституційної юстиції, як стверджує М. Гультай, виступає об'єктом вивчення багатьох зарубіжних науковців, серед яких – німецькі правознавці: Р. Арнольд, К. Хессе, Х.-П. Шнайдер; російські дослідники: М. Баглай, М. Бондар, М. Вітрук, В. Туманов; інші відомі європейські конституціоналісти: Ф. Абдуллаєв, Г. Арутюнян, Б. Банашак, К. Екхартд, П. Міклашевич, А. Нуссбергер, П. Пацоллай, Д. Педедзе, М. Саф'ян, Р.-К. Урбайтіс та ін. Це не лише відомі вчені, а й голови та судді конституційних судів, чий науковий здобуток мають неабияку доктринальну та прикладну цінність [16, с. 3].

У національній правничій науці вирішення питання про необхідність запровадження в національну правову систему України інституту конституційної скарги розпочалося з дискусії Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України А. Селіванова й судді Конституційного Суду України П. Євграфова. А. Селіванов, зокрема, зауважив, що відсутність у людини права подавати до Конституційного Суду конституційну скаргу є однією із суттєвих прогалин конституційного правосуддя й обмеженням гарантій щодо оскарження неправова законів [17, с. 82]. На підтвердження актуальності запровадження інституту конституційної скарги в Україні правник навів приклад ФРН, де громадянам надано право оскаржувати будь-яке судові рішення до Федеративного Конституційного Суду Німеччини, якщо людина вичерпала всі можливості правового захисту в суді.

З ним погодився і П. Євграфов, який зауважив, що індивідуальна чи колективна конституційна скарга на закони, їх окремі положення з погляду пріоритетності людини, її життя, прав і свобод, честі й гідності, безпеки, а також верховенства права є дуже прогресивним правовим засобом захисту прав і свобод людини й громадянина [17, с. 82].

Предметом наукового дискурсу вчених стала ціла низка питань, пов'язаних із функціонуванням конституційної скарги, а саме: 1) інституалізацією цього інституту конституційного права; 2) суб'єктів подання конституційної скарги; 3) її предмету; 4) умов прийнятності конституційної скарги, а також процесуального механізму її розгляду.

Ця дискусія була підтримана іншими вітчизняними правниками, які збагатили предмет дискурсу й такими проблемними питаннями: недостатньої сформованості (фрагментарності) теорії конституційної скарги; доктринальних проблем запровадження конституційної скарги у світлі конституційних цінностей і принципів; необхідності вдосконалення судових процедур, що ініціюються громадянами в спеціалізованих органах конституційної юстиції.

Саме таким процедурам присвятила свою наукову працю Т. Ніколаєва [18, с. 90-93]. Предметом розгляду дослідниці стали окремі види індивідуальних

звернень до конституційних судів та інших спеціалізованих органів, що здійснюють провадження згідно з європейською (австрійською) моделлю конституційного контролю.

У науковій літературі обґрунтовано наголошується на тому, що для розроблення та вдосконалення української моделі конституційної скарги доречно було б звернутися до позитивного досвіду зарубіжних країн та дослідити наявні моделі конституційних скарг [19, с. 157]. Через те особливої важливості набуває компаративний (порівняльно-правовий) аспект вивчення. Саме з цих методологічних позицій досліджував конституційну скаргу К. Айріян [20] та М. Гультай [16]. Предметом самостійного вивчення М. Гультая стали національні моделі конституційної скарги, що їх запроваджено в різних країнах світу: ФРН, Австрійській Республіці, Королівстві Іспанія, Республіці Польща та ін.

Вирішенню актуального для вітчизняної правничої науки питання інституалізації інституту конституційної скарги, як складової галузі конституційного права, присвячена наукова праця І. Олійник та О. Безбожної [21].

Так, зокрема, проблему запровадження в Україні інституту конституційної скарги правники ставлять у пряму залежність від необхідності визначитися з такими питаннями: 1) які особи мають право подання конституційної скарги; 2) які акти можуть бути об'єктом оскарження в конституційній скарзі; 3) наявність факту порушення основних прав громадян; 4) неоднозначність у розумінні положень, що оскаржуються; 5) субсидіарний характер конституційної скарги та ін.

Автори наголошують також на необхідності визначитися із наслідками розгляду конституційної скарги від громадян. На думку дослідників, для національної правової системи найбільш прийнятними можуть бути такі позиції: 1) наслідки розгляду конституційної скарги від громадян: а) визнання положень закону конституційним; б) визнання положень закону неконституційним і нечинним; в) визнання положень закону неконституційним, але чинним, через те що скасування положень буде явно суперечити правовим інтересам громадянина та викликати ситуацію беззаконня (але з обов'язковим наданням Верховній Раді строків для виправлення ситуації); 2) внесення конституційної скарги повинно автоматично зупиняти виконання рішення, що є предметом скарги; 3) рішення Конституційного Суду, у випадку визнання положень закону неконституційними, повинно мати зворотню дію в часі та поширюватися не лише на сьогочасні та майбутні справи, але й на минулі; 4) рішення Конституційного Суду мають поширюватися не тільки на ті справи, за якими відбувалося оскарження, а й на подібні тощо [21, с. 27].

М. Гультай у своїй праці «Конституційна скарга як інститут конституційного права» а) розглянув основні аспекти розуміння конституційної скарги як інституту конституційного права; б) виокремив сутнісні характеристики цього інституту та його структуру; в) проаналізував питання закріплення інституту конституційної скарги в конституційному законодавстві України [22].

Г. Зубенко у своїй статті «Інститут конституційної скарги в Україні: питання запровадження» висловлює застереження з приводу того, що запрова-

дження цього інституту в практику Конституційного Суду України має супроводжуватися врахуванням усіх його переваг і недоліків та встановленням механізмів, що дозволять уникнути перевантаження суду [23, с. 61].

Проблематиці визначення кола суб'єктів, наділених правом подання конституційної скарги до органу конституційного контролю присвятив своє дослідження «Суб'єкти права на конституційну скаргу в Україні» Д. Терлецький [23, с. 22]. У своїй роботі автор проаналізував не лише різні судження правників (М. Гультая [21], П. Євграфова [22], І. Олійник та О. Безбожної [33] й ін.) із приводу суб'єктів права на конституційне звернення, але й висловив зауваження по відношенню до проектів законів «Про Конституційний Суд України» № 5336-1 та № 6427-д, у частині наділення таких суб'єктів правом на конституційну скаргу.

Дослідник пропонує до суб'єктів права на конституційну скаргу включати, окрім юридичних осіб приватного права, щонайменше представницькі органи місцевого самоврядування [23, с. 24]. На такому підході наголошує і Ю. Кузнецова, проте, на відміну від вищезгаданих авторів, пропонує наділити цим правом ще й групи громадян, мотивуючи свою позицію тим, що деякі права вони можуть реалізувати лише групами [24, с. 24].

Враховуючи вищевикладене, слід зауважити й на тому, що важливим питанням теорії конституційної скарги є визначення її предмету. Найбільш оптимальний варіант відповіді на це питання намагалися дати багато вчених. Красномовним підтвердженням цьому вважаємо таку тезу Ю. Кузнецової: «з цього приводу скільки науковців – скільки й думок» [24, с. 95]. Сама ж Ю. Кузнецова під предметом конституційної скарги розуміє конкретний правовий акт, що оскаржується.

Важливою складовою правового механізму функціонування конституційної скарги є умови її прийнятності. Вирішенню питання визначення таких умов присвятив свою працю М. Гультай, який розглядає ці умови як елемент системуючої категорії, що дозволяє виявити особливості національних моделей конституційної скарги [16, с. 31-32.]

Варто зауважити, що зразок конституційної скарги знайшов своє відбиття і в Практикумах з конституційного права України [25], що говорить про помітний прикладний характер питання конституційної скарги в підготовці висококваліфікованих правників.

Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги у світлі конституційних цінностей стали предметом наукового пошуку М. Савчина, що розглядає їх «крізь призму» засад цілісного, автономного та міжнародно-конформного тлумачення конституції як відкритої правової матерії [26, с. 39]. Правник виходить із тієї методологічної послідовності, що для розуміння основоположного характеру права, щодо якого скаржник домагається захисту перед судом, має важливе значення вертикальна й горизонтальна структури права.

Важливою та невід'ємною складовою будь-якої наукової теорії є її понятійно-категоріальний апарат, тому цілком зрозумілими є намагання правників методологічно коректно та максимально точно визначити зміст поняття «конституційна скарга». Підтвердженням цьому є наукові праці Ю. Кузнецової [24], К. Айріян [20], М. Гультая [16] та ін.

Висновки. Здійснений аналіз доктринальних джерел, у яких висвітлюється обрана нами проблематика, дає підстави для виокремлення двох основних етапів розвитку ідеї конституційної скарги в Україні, а саме: 1) підготовчого (охоплює радянський період та перші роки незалежності Української держави (1991- 1996 рр., включно до ухвалення Конституції України), на якому правниками було обґрунтовано теоретичні положення, що стосуються інституту звернення громадян, як юридичного засобу захисту їх прав, та впливу на діяльність органів публічної влади; 2) основного етапу (початок 2000-х років –до сьогодні), що характеризується активізацією наукових пошуків, предметом яких стали різні аспекти проблеми конституційної скарги та механізму її функціонування.

2. Незважаючи на широкий спектр проблем, які намагалися розв'язати вчені, у цьому напрямку свого вирішення потребують такі актуальні для сучасної правничої науки питання: 1) з'ясування методології наукових досліджень конституційної скарги, права кожного звернутися із нею до Конституційного Суду України та механізму охорони прав людини в Україні; 2) уточнення змісту поняття «конституційна скарга», виокремлення його суттєвих ознак; 3) розкриття змісту однойменного поняття; 4) з'ясування теоретико-правових основ діяльності Конституційного Суду України із забезпечення права кожного на звернення з конституційною скаргою й обґрунтування шляхів її вдосконалення.

Використані джерела:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 02.01.2020 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). К.: ПАЛІВОДА А. В., 2020. 64 с.
2. Зінченко І. історія виникнення звернень громадян та їх вплив на діяльність органів державної влади. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24799 (дата звернення 21.04.2020).
3. Журавльов Я. Право на звернення до органів влади в СРСР та радянській Україні у 1945–1991 рр.: характеристика та регулювання інституту. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/87882/12-Zhuravlov.pdf?sequence=1> (дата звернення 23.04.2020).
4. Мирошніченко О. О. Становлення адміністративно-правових гарантій реалізації громадянами права на звернення до органів державної виконавчої влади: історичні передумови та сучасний стан/О. О. Мирошніченко// *Форум права*. 2012. № 3. С. 440- 445. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.h012_3_78 (дата звернення 23.04.2020).
5. Ремнев В. И. О гарантиях рассмотрения жалоб трудящихся. *Советское государство и право*. 1962. № 5. С. 34-43.
6. Ремнев В. И. Право жалобы в СССР: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Институт государства и права АН СССР, Институт экономики Латвийской ССР. Сектор права. Москва, 1963. 17 с.
7. Мальков В. В. Советское законодательство о жалобах и заявлениях. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1967. 108 с.
8. Мальков В. В. В учреждение поступила жалоба. Москва: Моск. рабочий, 1972. 79 с.
9. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77> (дата звернення 29.04.2020).

10. Загребельный Александр Степанович. Правовые и организационные вопросы деятельности местных Советов народных депутатов по рассмотрению предложений, заявлений и жалоб граждан.: дис.: канд. юрид. наук. М., 1984. 206 с.

11. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.96 р. № 394/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47, ст. 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 05.05.2020).

12. Мінняйло М. П. Соціально-правова сутність інституту права громадян на звернення. *Форум права*. 2011. № 1. С. 681–689. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11mmpgnz.pdf> (дата звернення 12.05.2020).

13. Цимбалюк В. І., Кісілевич К. О. Звернення громадян як важлива складова захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Молодий вчений*. № 5.1 (45.1). 2017. С. 149–154.

14. Лагутов Ю. Е. Звернення громадян як складова захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. URL: http://sd.net.ua/2009/10/29/zvmenenja_gromadjan_jak_skladova_zakhistu_prav_.htm (дата звернення 13.05.2020).

15. Нестерович В. Ф. Лобювання в органах судової влади США як феномен американського конституціоналізму. *Судова практика*. 2010. № 9–10. С. 26–35.

16. Гультай М. М. Інститут конституційної скарги: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. 41 с.

17. Селіванов А., Євграфов П. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності. *Право України*. 2003. № 4. С. 80–85.

18. Николаева Т. А. Судебные процедуры, инициируемые гражданами в органах европейской системы конституционного контроля. *Вестник Томского государственного университета*. 2008. № 307. С. 90–93.

19. Юрійчук І. Конституційна скарга та особливості реалізації права на правову допомогу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 156–160.

20. Айріян К. Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 20 с.

21. Олійник І., Безбожна О. Інституалізація конституційної скарги: новаційний механізм гарантії прав і свобод особистості. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 24–27.

22. Гультай М. Конституційна скарга як інститут конституційного права. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1. С. 111–120.

23. Терлецький Д. С. Суб'єкти права на конституційну скаргу в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Частина 2. С. 20–25.

24. Кузнецова Ю. Інститут конституційної скарги: теоретичні аспекти проблеми. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 4. С. 91–101.

25. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 640 с.

26. Савчин М. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. №12. С. 39–54.

References:

1. Konstytutsiya Ukrainy: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopov. stanom na 02.01.2020 r.: (OFITS. TEKST). (2020) Kyiv: PALYVODA A. V. [in Ukrainian].

2. Zinchenko, I. istoriya vynyknennya zvernenn' hromadyan ta yikh vplyv na diyal'nist' orhaniv derzhavnoyi vlady. N. d. N. p. URL: [https:// minjust.gov.ua/ m/str_ 24799](https://minjust.gov.ua/m/str_24799). [in Ukrainian].

3. Zhuravlov, YA. Pravo na zvernennya do orhaniv vlady v SRSR ta radyans'kiy Ukrayini u 1945–1991 rr.: kharakterystyka ta rehulyuvannya instytutu. N. d. N. p. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/87882/12-Zhuravlov.pdf?sequence=1>. [in Ukrainian].

4. Myroshnychenko, O. O. (2012) Stanovlennya administratyvno-pravovyykh harantii realizatsiyi hromadyanamy prava na zvernennya do orhaniv derzhavnoyi vykonavchoyi vlady: istorychni peredumovy ta suchasnyy stan. O. O. Myroshnychenko (Ed.) *Forum prava - Law Forum*, 3, 440-445. URL: [http://nbuv.gov.ua/ UJRN/FP_index. htm_2012_3_78](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_78). [in Ukrainian].

5. Remnev, V. Y. (1962) O harantyyakh rassmotrenyya zhalob trudnyashchykhsya. *Sovet skoe hosudarstvo y pravo - Soviet state and law*, 5, 34-43. [in Russian].

6. Remnev, V. Y. (1963) Pravo zhaloby v SSSR. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ynstytut hosudarstva y prava AN SSSR, Ynstytut ékonomyky Latvyysskoy SSR. Sektor prava. Moskva. [in Russian].

7. Mal'kov, V. V. (1967) Sovet skoe zakonodatel'stvo o zhalobakh y zayavlenykh. Moskva: Yzd-vo Mosk. un-ta. [in Russian].

8. Mal'kov, V. V. (1972) V uchrezhdenye postupyla zhaloba. Moskva: Mosk. Rabochyy. [in Russian].

9. Konstytutsiya (Osnovnyy Zakon) Soyuzu Radyans'kykh Sotsialistychnykh Respublik. N. d. N. p. URL: [https://zakon.rada.gov. ua/ laws/show/n0001400-77](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77). [in Ukrainian].

10. Zahrebel'nyy Aleksandr Stepanovych. (1984) Pravovye y orhanyzatsyonnye voprosy deyatel'nosti mestnykh Sovetov narodnykh deputatov po rassmotrenyyu predlozhenyy, zayavlenyy y zhalob hrazhdan. *Candidate's thesis*. Moskva. [in Russian].

11. Pro zvernennya hromadyan: Zakon Ukrayiny vid 02.10.96 r. № 394/96-VR. (1996) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny- Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 47, art. 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

12. Minyaylo, M. P. (2011) Sotsial'no-pravova sutnist' instytutu prava hromadyan na zvernennya. *Forum prava - Low Forum*, 1, 681–689. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11mmpgnz.pdf>. [in Ukrainian].

13. Tsybalyuk, V. I., Kisilevych, K. O. (2017) Zvernennya hromadyan yak vazhlyva skladova zakhystu prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna v Ukraini. *Molodyi vchenyi- A young scientist*, 5.1 (45.1), 149-154. [in Ukrainian].

14. Lahutov, Yu. E. Zvernennya hromadyan yak skladova zakhystu prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v Ukrayini. N. d. N. p. URL: [http:// sd.net.ua/ 2009/10/29/ zvernennya_gromadjan_jak_skladova_zakhystu_prav_s.htm](http://sd.net.ua/2009/10/29/zvernennya_gromadjan_jak_skladova_zakhystu_prav_s.htm). [in Ukrainian].

15. Nesterovych, V. F. (2010) Lobiyuvannya v orhanakh sudovoyi vlady SHA yak fenomen amerykans'koho konstytutsionalizmu. *Sudova praktyka – Judicial practice*, 9-10, 26-35. [in Ukrainian].

16. Hul'tay, M. M. (2014) Instytut konstytutsiynoyi skarhy: svitovyy dosvid ta perspektyvy vprovadzheniya v Ukrayini. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv. [in Ukrainian].

17. Selivanov, A., Yevhrafov, P. (2003) Konstytutsiyna skarha hromadyan v realiyakh suchasnosti. *Pravo Ukrayiny- Law of Ukraine*, 4, 80-85. [in Ukrainian].

18. Nikolayeva, T. A. (2008) Sudebnyye protsedury, initsiiuyemye grazhdanami v organakh yevropeyskoy sistemy konstitutsionnogo kontrolya. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta- Bulletin of Tomsk State University*, 307, 90-93. [in Russian].

19. Yuriychuk, I. (2017) Konstytutsiyna skarha ta osoblyvosti realizatsiyi prava na pravovu dopomohu v Ukraini. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 5, 156-160. [in Ukrainian].

20. Ayriyan, K. B. (2015) Konstytutsiyna skarha yak forma zvernennya do orhanu konstytutsynoyi yurysdyktsiyi. *Extended abstract of candidate's thesis. Nats. akad. vnutr. sprav. Kyiv*. [in Ukrainian].

21. Oliynyk, I., Bezbozhna, O. (2008) Instytutalizatsiya konstytutsynoyi skarhy: novatsiynny mekhanizm harantiyi prav i svobod osobystosti. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 9, 24-27. [in Ukrainian].

22. Hul'tay, M. (2012) Konstytutsiyna skarha yak instytut konstytutsynoho prava. *Slovo Natsional'noyi shkoly suddiv Ukrainy - Word of the National School of Judges of Ukraine*, 1, 111-120. [in Ukrainian].

23. Terlets'kyi, D. S. (2017) Sub'yekty prava na konstytutsynu skarhu v Ukraini. *Pravo i suspil'stvo - Law and society*, 3, part 2, 20-25. [in Ukrainian].

24. Kuznetsova, Yu. (2013) Instytut konstytutsynoyi skarhy: teoretychni aspekty problemy. *Visnyk Konstytutsynoho Sudu Ukrayiny - Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 4, 91-101. [in Ukrainian].

25. Nesterovych, V. F. (2018) *Praktykum z Konstytutsynoho prava Ukrayiny*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].

26. Savchyn, M. (2018) Doktrynal'ni problemy zaprovadzhennya konstytutsynoyi skarhy v Ukraini. *Pravo Ukrayiny - Law of Ukraine*, 12, 39-54. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.07.2020

Ермоленко Я. В.,

аспирант Днепропетровского государственного
университета внутренних дел
(г. Днепр, Украина)

СОСТОЯНИЕ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ИНСТИТУТА КОНСТИТУЦИОННОЙ ЖАЛОБЫ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены научные работы отечественных и зарубежных правоведов, которые посвящены институту обращения граждан в форме жалобы, а также работы, в которых конституционная жалоба анализировалась как непосредственный предмет исследования либо как явление правовой действительности, связанное с иными феноменами. На основе анализа этих научных трудов выделено два этапа развития идеи конституционной жалобы как составляющей механизма охраны прав человека в правовой науке Украины, а именно: 1) подготовительный, где правоведами было обосновано теоретические положения, которые касаются института обращения граждан, как юридического средства защиты их прав и влияния на деятельность органов публичной власти; эти работы стали теоретической основой для дальнейшего развития института обращения граждан; 2) основной этап, характеризующийся активизацией научных поисков, предметом исследования которых стал институт конституционной жалобы как разновидность судебной жалобы. Осуществленный анализ

позволил выделить круг проблемных вопросов, которые связаны с функционированием института конституционной жалобы в Украине и являются актуальными для современной правовой науки.

Ключевые слова: обращение, жалоба, институт конституционной жалобы, конституционная жалоба, субъекты подачи конституционной жалобы, предмет конституционной жалобы.

Yermolenko Ya.,

Post-Graduate of the Dnipropetrovsk
State University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

STATE OF SCIENTIFIC RESEARCH OF CONSTITUTIONAL COMPLAINT IN UKRAINE

In the scientific article the author has proceeded from the methodological premise that the subject of research is a complex and multifaceted phenomenon of legal reality, and therefore requires a comprehensive approach to its consideration.

The paper considers the scientific works of domestic and foreign lawyers, devoted to the institution of citizens' appeals in the form of a complaint, and also works in which the constitutional complaint was analyzed either as a direct subject of research or as a phenomenon of legal reality related to other phenomena that served as a direct subject of scientific research. Based on the analysis of these scientific works, using the historical method, the theoretical provisions were improved, reflecting the stages of development of the idea of the constitutional complaint as a component of the mechanism of human rights protection in the legal science of the state; It is proposed to distinguish two periods in the development of the idea of a constitutional complaint as a component of the mechanism of human rights protection in the legal science of Ukraine: 1) preparatory (covering the Soviet period and the first years of independence of the Ukrainian state (1991-1996, including the adoption of the Constitution of Ukraine), on which lawyers substantiated the theoretical provisions concerning the institution of citizens as a legal means of protecting their rights and influence on activity of public authorities, these works became the theoretical basis for further development of the institution of citizens' appeals; 2) the main stage (early 2000s - until now), characterized by the intensification of scientific research, the subject of which was the institution of constitutional complaint as a kind of judicial complaint.

The analysis has allowed to identify a number of problematic issues related to the functioning of the institute of constitutional complaint in Ukraine and are relevant for modern legal science and to improve the jurisdictional activities of the Constitutional Court of Ukraine to consider and resolve such complaints. These include: clarification of the methodology of scientific research of the constitutional complaint, the right of everyone to apply to the Constitutional Court of Ukraine and the mechanism of human rights protection in Ukraine; clarification of the content of the concept of constitutional complaint and highlighting its essential features; disclosure of the content of the studied concept; clarification of the theoretical and legal bases of the activity of the Constitutional Court of Ukraine on ensuring the right of everyone to file a constitutional complaint and substantiation of the ways of its improvement.

Keywords: appeal, complaint, institution of constitutional complaint, constitutional complaint, subjects of constitutional complaint, subject of constitutional complaint.